

Inhoud

7 Kaarten en plattegronden

9 Voorwoord

1 11 Zicht op een koninkrijk

12 Streeksgewijs

13 Flora en fauna

16 Samenleven

23 Overleven

27 Politiek

28 De islam in het dagelijks leven

34 Hoogtepunten

2 39 Stam, stad en staat

40 Over de vroegste tijd

41 De Romeinen in Marokko

43 De islam verbreed

45 Zes dynastieën op een rij

53 Het protectoraat

57 Het koninkrijk na 1956

3 61 Kunst en cultuur

62 Architectuur

67 Kunstnijverheid

72 Lichaamsversiering

74 Media en literatuur

77 Muziek

4 85 De keuken van Marokko

86 Van dagelijkse kost tot feestmaal

88 Smaken verschillen

5 95 Rondom de hoofdstad Rabat

96 Rabat

107 Salé

110 De Gharb, ten noordoosten van Rabat

115 Larache en Asilah

6 123 Tanger en het noorden

124 Tanger

125 Geschiedenis

125 Ter oriëntatie

138 Tétouan

142 Chefchaouen en Ouezzane

145 Oost-Marokko en Taza

7 157 Rondom Fès en Meknès

158 Meknès

163 Volubilis en Moulay Idriss

171 Fès

184 De Midden-Atlas

8 191 Casablanca en de Atlantische kust

192 Casablanca

202 De Atlantische kust

208 Essaouira

9 215 De Sous en de Anti-Atlas

216 Agadir

223 Taroudant en de Sousvallei

225 Rondom Tafraoute

228 Het diepe zuiden

10 235 Marrakech en de Hoge Atlas

236 Marrakech

247 De Hoge Atlas ten zuiden van Marrakech

251 De Hoge Atlas ten noorden van
Marrakech

264 De kasbaroute naar Erfoud
270 De Dravallei

11 **257 Aan de rand van de Sahara**

258 Over de Hoge Atlas naar
Ouarzazate

i **276 Algemene informatie**

r **291 Register**

Voorwoord

Marokko is een enerverend land. Aan de kust en in de westvlakte liggen steden die al eeuwenlang tot de verbeelding spreken, zoals Fès, Marrakech en Tanger. De Andalusische ontdekkingsreiziger Leo Africanus keek zijn ogen uit toen hij in de 16de eeuw voor het eerst Fès betrad: 'De stad is enorm. Ze is omgeven door solide muren. Er zijn 11 rijk versierde Koranscholen, 100 badhuizen en 200 hotels. Er is een batterij aan pantoffelmakers, koper-slaggers, stoffenhandelaren en kruidenverkopers.' Diezelfde overweldigende indruk maakte de stad op mij, toen ik vier eeuwen later het middeleeuwse stadsdeel van Fès voor de eerste maal bezocht. Deze indruk werd snel geëvenaard, toen ik tijdens dezelfde reis Marrakech, de bergdorpen in de Hoge Atlas en de lemen kasba's in het zuiden van het land aanschouwde. Eén reis smaakte naar meer en sindsdien ben ik Marokko blijven bezoeken. Op doorreis in het land heb ik van vele vervoermiddelen gebruikgemaakt: van vliegtuig, auto en trein tot fiets en ja, ook kameel en ezel.

De klassieke excursie in Marokko leidt langs Fès en de drie andere 'koningssteden' die sinds de 8ste eeuw als hoofdstad van het Marokkaanse sultanaat hebben gediend. De streken buiten de steden hebben door de moeilijk te doorkruisen bergketens als de Atlas en de Rif hun eigen karakter goed behouden. De Rif, de Sous en de oasestreek kennen daardoor hun eigen streekgebonden gewoontes, architectuur, kunstnijverheid, kleding, taal en muziek.

Nederlandstaligen hebben nogal eens problemen met de uitspraak van Marokkaanse woorden en plaatsnamen. Dit komt gek genoeg vooral doordat veel woorden en plaatsnamen een Franse spelling volgen. Die keuze heb ik voor deze gids ook gemaakt, vooral omdat straatnamen en verkeersborden die spelling aanhouden. Voor de uitspraak zijn twee zaken van belang. De klank die als 'ou' wordt geschreven, wordt net als in het Franse woord *journal* uitgesproken als 'oe'. Denk bijvoorbeeld aan het woord *couscous*. De klank die met 'ch' wordt geschreven, wordt net als in het Franse woord *cheval* uitgesproken als 'sj': *mechouar* spreek je uit als 'mesjoear'.

Remco Ensel

Rondom de hoofdstad Rabat

5

Uit de Gharb komen de bekende Marokkaanse sinaas-appelen en mandarijnen. De grond is er vruchtbaar en de Atlas beschermt de streek tegen hete en droge woestijnwinden. De laagstgelegen delen van de Gharb zijn de vlakten van de rivieren Sebou en Loukos. Hierlangs liggen de Iberische stadjes Larache en Asilah. Ook vind je er restanten van Romeinse nederzettingen, waarvan Lixus de meest bezienswaardige is.

Ten zuiden van deze riviervalleien liggen Rabat en Salé aan weerszijden van de monding van de Bou Regreg. Ondanks de nabijheid hebben de twee steden elk hun eigen karakter behouden. In de hoofdstad Rabat heerst een residentiële kalmte, terwijl Salé de typerende drukke sfeer van oude stedelijke centra kent. Beide steden tonen nog de sporen van hun lange geschiedenis in de vorm van kasba's, stadsmuren en -poorten en Koranscholen. Als de bewoners van Rabat, Salé en Kénitra even de drukte van de stad achter zich willen laten, maken ze een uitstapje naar een van de badplaatsen langs de kust. Anderen kiezen voor de natuur van het bos van Mamora of de tuinen van Les Jardins Exotiques de Bouknadel.

< De dagelijkse visafslag voor Mehdyia en Kénitra.

Rabat en Salé

RABAT

Het centrum van Rabat is betrekkelijk overzichtelijk: de oude medina heeft een recht stratenpatroon en de ville nouvelle is er als een halve cirkel omheen gebouwd. Het toenmalige bouwplan hield rekening met behoud van de al aanwezige historische gebouwen, waardoor bezienswaardigheden als de

De muren van de Oudaïa-kasba aan de kust van Rabat.

Oudaïa-kasba, Hassan-toren en de Chellah zich nu aan de rand van de ville nouvelle bevinden. Inmiddels is Rabat verder doorgroeid in chique wijken als Agdal en Souissi. Volkswijken als Takadoum en Yacoub el-Mansour liggen verder van het centrum. Een suggestie voor een dagtocht is om door de medina naar de kasba te lopen en terug een taxi te nemen naar de Hassan-toren of het archeologisch museum. In de namiddag is dan de Chellah aan de beurt. De tram brengt je van de medina naar de Chellah en Salé, en omgekeerd, langs de nieuwe Nationale Bibliotheek en de universiteitscampus. Een kaartje kost 6 dirham en is te koop in de automaat. De twee meest groene plekken van de stad zijn de Chellah (met entreeprijs) en het Park Ibn Sina, ook bekend als Parc Hilton. Er wordt gejoed, er zijn springkussens en er is een café.

Geschiedenis van een residentie

Opgavingen in de Chellah wijzen uit dat in elk geval sinds de 3de eeuw v.Chr. mensen hebben gewoond op de plek waar de Bou Regreg uitmondt in de Atlantische Oceaan. Op de twee oevers ontwikkelden zich sindsdien aparte steden, hoewel deze in de loop der eeuwen nauw met elkaar verbonden bleven. Sala werd lange tijd gebruikt om de Rabatse zijde van de oever aan te duiden. Zo was Sala Colonia de naam van de Romeinse nederzetting op deze plek. In de loop van de eeuwen verplaatste de naam zich naar de overkant, het huidige Salé. Tussen de 8ste en de 10de eeuw was de locatie van het huidige Rabat uitvalsbasis voor islamitische strijders tegen onortho-

doxe gelovigen. De fortificatie (*ribat*) die zij hiertoe hadden gebouwd, zou de naam van de hoofdstad bepalen.

Rabat werd op de kaart gezet door de Almohaden, die er in de 12de eeuw hun hoofdstad vestigden. De bestaande ribat werd versterkt met stadsmuren en -poorten. Kroon op het werk moest de onvoltooid gebleven Hassanmoskee worden. In de eeuwen die volgden, raakte Rabat in verval. Pas met de komst van migranten uit Andalusië verkreeg de stad in de 17de eeuw nieuw elan.

De eerste groep van Andalusische migranten betrof de kasba van Rabat, terwijl aan de voet ervan een tweede groep van migrantenfamilies zich vestigde. Deze tweede nederzetting werd het nieuwe Salé genoemd, ter onderscheiding van het oude Salé aan de overzijde van de rivier. De Andalusische migranten gaven Rabat een stedelijke cultuur en identiteit gelijkwaardig aan die van Tétouan, Fès en Salé. Ook nu nog herbergt Rabat een kleine elite die zich beroept op Andalusische afstamming. De stad herwon militaire allure toen ze zich samen met het Salé van de overzijde van de rivier onder de naam van de Republiek van de Bou Regreg ging toeleggen op het kidnappen van reizigers op zee. De piraten hadden het vooral gemunt op 'christenslaven', die veel losgeld opleverden. Residentiële allure, tot slot, werd verkregen toen sultan Moulay Ismaïl er in dezelfde periode een deel van zijn slavenleger en leden van de sultansgetrouwe stam Oudaïa huisvestte. De Fransen bekroonden deze driedubbele ontwikkeling door in het begin van de 20ste eeuw niet Fès of Casablanca maar Rabat als hoofdstad van het protectoraat te verkiezen. Ook Mohammed V verkoos Rabat in 1956 als residentie voor zijn nieuwe koninkrijk.

De medina

De ommuring van de medina is opgetrokken in twee perioden. In het westen, van de Bab el-Had tot aan de Bab el-Alou, staat de Almohaden-muur (1197). Deze loopt door tot aan de **Bab er-Rouah** uit de 12de eeuw (waar nu een galerie in is gevestigd) en de **Bab Zaër** bij de Chellah. Zuidwaarts vanaf de Avenue Mohammed V tot aan de Bordj Sidi Makhlof, staat de Andalusische muur (1610). Waar de twee muren elkaar raken, bevindt zich links van de ingang van de medina de centrale markt. Hier wordt vooral vlees en vis verkocht. Ook zijn er enkele simpele restaurants gehuisvest. Rechts van de ingang staat het heiligdom van Sidi Bouazza ben Malik.

De medina zelf is heel overzichtelijk: hij wordt doorkruist door drie evenwijdig aan elkaar lopende straten: de Avenue Mohammed V uitlopend op de Rue el-Gza; de Rue Sidi Fatah en de Rue des Consuls.